

УДК 821.161.2 (045)

Ірина Федюшина

**АГІОГРАФІЧНИЙ ДИСКУРС СУЧАСНОЇ ІСТОРИЧНОЇ ПРОЗИ
(на матеріалі романів Галини Тарасюк)**

Ті загальнокультурні, й зокрема літературні процеси, що активно виявляють себе на теренах сучасної України, визначають як актуальне всебічне дослідження проблем духовності, а разом з нею й реінтерпретацію Святого Письма та творчого переосмислення української літератури того періоду, коли разом з потужними соціальними процесами відбувалася кардинальна зміна мистецького світовідчуття та пріоритетних моделей творчості. Сучасні дослідники відзначають той факт, що в ХХ столітті наука почала промовляти біблійною мовою і саме це «відкрило» біблійні тексти, зробило їх доступними для раціоналістичного (наукового) розуміння.

Отже, з огляду на ту визначну роль, яку відіграє Святе Письмо у світовому культурному процесі, та завдяки глибоким світоглядним зрушенням, що виникли на межі тисячоліть, проблема актуальної реінтерпретації художніх текстів крізь призму християнської міфосистеми зумовлює неупереджене сприйняття творів художньої літератури. З'ясування причин появи так званих подібних образів та структур, їх естетичних функцій у романній прозі Галини Тарасюк допоможе об'єктивно оцінити культурний процес кінця ХХ – початку ХХІ століття.

Прикметно, що у багатьох своїх творах письменниця обирає агіографічну модель реконструкції історії. Так, у одному з романів зв'язку часів «Між пеклом і раєм» Галина Тарасюк прагне відтворити страдницький життєвий шлях Святого Антонія Печерського. Антоній у творі постає як палкий патріот рідної землі, який живе болями свого народу. Він усвідомлює своє покликання – бути слухняним виконавцем Божої волі, вести народ руський з темряви до світла праведного життя; обітниця, покладена на нього Господом, вимагає напруження усіх душевних сил, повного самозречення у простуванні до мети. Так само жертовності і самозречення сповнений земний шлях режисера Мирона Волинця, що поклав усі свої сили на олтар служіння мистецтву і власному народові. Антоній, за задумом Волинця, постає як алузія на образ ватажка і пророка іудейського народу – Мойсея (сцена проповіді Антонія на київських горбах мала будуватися аналогічно Синайській проповіді Мойсея). Так само алузією мислиться сцена пророчих візій Антонія – йому відкривається низка картин майбутнього його народу і країни і, як і Мойсей, він жахається.

Вічність героя пояснюється обмеженістю земного перебування, яке, як стверджував Г.Сковорода, не дає змоги кожному пройти шлях пізнання до кінця. Рух божественних сутностей невинний і вічний. Саме ця ідея українського філософа лежить в основі авторської концепції роману: «І я повертатимусь – мучнем істини, звитяжцем свободи, поборником державності

– во плоті мандрівного філософа, поета-пророка, дивного чоловіка, який через тисячу літ шукатиме корінь всіх наших бід і нещасть... І не знайде, як і могили моєї. Але – чому, Господи? – питав я не раз. І був мені один одвіт: Бо не має земного пристанища дух м'ятежний» [1, с. 155].

Остання сцена роману дозволяє інтерпретувати жанрову своєрідність твору як наближення до жанру апокрифу, життя святого. Волинець – людина праведного життя, яка, страждаючи і терплячи, відшукала шлях до Бога. Відбувається перехід героя в метафізичний простір, «відхід на безмов'я»: через прихід Вічної Любові, Мирону відкривається шлях до Бога: написати сценарій про Антонія Печерського і закінчити свої дні в печерній аскезі (тобто певним чином повторити його шлях) – таким було життєве призначення м'ятежного режисера.

Характерно, що в агіографічному дискурсі прози Галини Тарасюк можна виокремити два типи героя. По-перше, так званий тип *героя-мученика* – праведник, чесна принципова людина, що терпить за свої переконання, часто гнаний і переслідуваний, зраджений друзями, коханими і под. Схильний до самопожертви, він ніколи не здається, відстоюючи свою життєву правду, продовжує нести людям добро і людяність, ризикуючи фізичним і психічним здоров'ям, а зчаста навіть життям (художник Ігор Боркань («Любов і гріх Марії Магдалини»); засновник Києво-Печерської лаври Святий Антоній Печерський, режисер Мирон Волинець, журналістка Марта Добренко («Між пеклом і раєм»); учитель-провидець Волхв («Храм на болоті»). По-друге, тип *розкаяного героя* – грішник, спраглий Влади і Слави, спокушений принадами світу матеріального, життя якого – марнота марнот, гонитва за насолодами, життя, позбавлене теплоти людських почуттів, дружби, любові, сповнене зневаги і заздрості. Проте прозріння є неминучим, рано чи пізно герой усвідомлює усю хибність своєї життєвої позиції, приходить розуміння фатальності наслідків його (героя) вчинків і разом з тим – розкаяння. Саме через розкаяння і спокутування гріхів такий герой знаходить шлях до Бога (заступник головного енергетика Чорнобильської атомної електростанції Григорій Бунчужний («Храм на болоті»); письменниця Олександра Рибенко-Ясінська («Смерть – сестра моєї самотності») [2].

Обмеженість та однотипність сюжетного матеріалу агіографії зумовлює увагу до відтворення внутрішнього світу людини. Під обов'язковою агіографічною оболонкою зображуються сильні людські пристрасті, душевні переживання. Подібне психологічне портретування здійснюється специфічними засобами, найперше – шляхом змалювання перипетій і колізій, у які потрапляють герої житій. Проте в них акцентується художня значущість морального обличчя персонажа – герой роману Григорій Бунчужний являє собою якісно інший тип праведника. Він не тільки нащадок давнього козацького роду, але й водночас один із головних винуватців Чорнобильської аварії у 1986 році. Через двадцять років по тій страшній катастрофі, спокутуючи свою вину, замислюється над долею свого народу крізь призму

змарнованих шансів. Поява колишнього заступника головного енергетика Чорнобильської атомної електростанції у Храмі на болоті реалізується через концепт **Чуда Господнього**: Бунчужний, який мав померти від променевої хвороби у перші ж місяці після вибуху, оскільки дістав смертельні опіки, опиняється на маленькому острівці посеред болота на межі зони відчуження.

Метафізичний простір твору «Храм на болоті» базується на основних концептах християнського міфу: цей світ, світ, де мешкають людські істоти постає як арена змагань Світлих і Темних сил, місце, де точиться битва Добра зі Злом; Бог і Диявол ведуть невпинну боротьбу за душу Людини, намагаючись прихилити її кожен на свій бік.

Визначальними тут видаються концепт **Втраченого Раю**. Містичний часопростір Зони відчуження мислиться як Втрачений Сад Едемський, через колективне підсвідоме відбувається ідеалізація топосу: прекрасна, чарівна, сповнена таємничості природа – казкової краси ліси, населені щебетливим птаством, зелені луки, на яких пасуться стрункі олені, дзюркотливі джерела, таємничі болота, що ховають розсип солодких ягід. Людська уява населяє ці землі прекрасними, мудрими і гордими людьми, вибудовує у пушах світлосайні міста.

Виразною також вбачається наявність у текстуальному просторі есхатологічного дискурсу. Апокаліптичний дискурс твору відкривається у текстуальний простір книги Одкровення Іоанна Богослова, пророцтво про зорю Полин потлумачується як образ Чорнобильської катастрофи; вибух на атомній електростанції і його наслідки мисляться як Апокаліпсис, кінець світу, але світу старого, за яким гряде оновлення. Чорнобиль перетворюється на **Армагеддон** – місце, де за християнською есхатологією відбудеться остання вирішальна битва Добра зі Злом.

У формі монологу-сповіді буде Галина Тарасюк роман «Смерть – сестра моєї самотності» [3]. Життєпис Олександри Рибенко-Ясінської подається у двох частинах, перша являє собою *історію гріха*, друга частина – *історію покути*. Перша частина роману прочитується не тільки як історія життя Великої грішниці, але й як *історія смерті* Великої праведниці, що підкреслюється кільцевою структурою цієї частини твору – вона розпочинається і закінчується епізодом смерті і поховання Лори.

Друга частина роману позначена потужним християнським релігійним дискурсом, що оприявлює себе через низку прямих атрибутованих і неатрибутованих біблійних цитат та християнських сентенцій. Цитуються, як правило, книги Старого Заповіту: книга Буття, Книга пророка Екклесіаста, Книга Йова, Пісня Пісень тощо. Біблійний прототекст виступає своєрідним медіатором, стимулюючи появу нових смислоутворень. Інтертекстуальні відношення біблійного прототексту з метатекстом роману також виявляють себе через паратекстуальні відношення тексту більшості епізодів другої частини роману із заголовками означених епізодів. Заголовки епізодів мають

метафоричний характер і формулюються як пряма неатрибутована цитата. За частотністю вживання переважають цитати з Книги пророка Екклесіаста.

Як агіографічний дискурс прочитується еволюція духовних метаморфоз героїні. Її навернення до праведного життя будується за наступною схемою: 1. Прозріння; 2. Смирення; 3. Усвідомлення марноти земного буття; 4. Віра; 5. Покута; 6. Дорога до храму.

Для героїні питання, куди йти, яким шляхом рухатися тепер, коли світ, у якому вона жила, боролася, перемагала, світ, за законами якого вона існувала, відійшов безповоротно, набуло життєвизначального сенсу. І Олександра обирає шлях смирення і терпіння – найвищих християнських чеснот, шлях молитви і покути, бо гріхи її великі і непростенні, бо занадто довго служила вона темним силам. Характерно, що до комплексу міфологем життєвої літератури належить міфологема *Божественного немовляти*, тісно пов'язана з мотивом відновлення первинної гармонії. Архетип Божественного немовляти містить у собі ідеї гармонії, безкінечності, вічності, святості, краси. Архетип дитини є виразником цілісності людства і його майбутнього. Він – символ, що об'єднує протилежності, медіатор, носій зцілення, відродження і оновлення. Таким Божественним немовлям і надією на спасіння душі стає для Олександри онука Сашуня.

Як новітній апокаліпсис сприймається героїнею процеси перебудови, які стали початком руйнації колись могутньої радянської імперії. Радянський Союз кодується у тексті роману через текст пророцтва Іоанна як Вавилон, набуваючи таким чином універсального значення імперії як такої.

Концепт імперії прочитується тут не як історичне або політичне утворення, а як «Град земний», царство антихриста, яке притлумлює, нищить, спотворює людський дух. Люди, що прийняли причастя Агнця, виживуть, а царство звіра загине серед руїн, бо несе зло в самому собі. І тому знаковим бачить шлях смирення і терпіння, обраний героїнею, оскільки зло, породжуючи зло, врешті рещт знаходить у цьому злі свою погибель.

Сюжети аналізованих романів доводять, що нищення й перекручення історії є ефективними методами упокорення та колонізації. Більшість персонажів пристосовується до обставин і залишається байдужою до процесів пригнічення, лише окремі особистості намагаються протидіяти системі. Письменниця з боєм акцентує увагу на руйнуванні історичних пам'яток, на історичній дезінформації, на втраті морально-духовної спадкоємності поколінь. Водночас песимістичний пафос романів Галини Тарасюк пом'якшується через потужний духовно-християнський дискурс. Авторка стверджує, що в нових умовах національного буття українська культура «приречена» витворити універсум цінностей та ідеалів, у якому християнська ідея буде стимулюючою енергією духовного осягнення людини й світу на основі українських національних базових цінностей і пріоритетів.

Література

1. Тарасюк Галина Між пеклом і раєм (сни анахорета): Роман-гіпотеза/ Галина Тарасюк. – Чернівці: Місто, 2006. – 186 с.
2. Тарасюк Галина Любов і гріх Марії Магдалин //Любов і гріх Марії Магдалини. Маленькі романи. Новели. Поезія/ Галина Тарасюк. – Чернівці: Облдрук, 1995. – 384 с.
3. Тарасюк Галина Смерть – сестра моєї самотності//Любов і гріх Марії Магдалини. Маленькі романи. Новели. Поезія / Галина Тарасюк. – Чернівці: Облдрук, 1995. – 384 с.

АГІОГРАФІЧНИЙ ДИСКУРС СУЧАСНОЇ ПРОЗИ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНІВ ГАЛИНИ ТАРАСЮК)

Федюшина Ірина Вікторівна

У статті розглядається специфіка розгортання агіографічного дискурсу у площині романної прози Г.Тарасюк. Увага приділяється, зокрема, застосуванню агіографічних моделей та образів-концептів як основного прийому реконструкції історії.

Ключові слова: агіографічний дискурс, агіографічна модель, реконструкція історії.

АГИОГРАФИЧЕСКИЙ ДИСКУРС СОВРЕМЕННОЙ ПРОЗЫ (НА МАТЕРИАЛЕ РОМАНОВ ГАЛИНЫ ТРАСЮК)

Федюшина Ирина Викторовна

В статье рассматривается специфика трансформации агиографического дискурса в романной прозе Г.Тарасюк. Внимание акцентируется на применении агиографических моделей и образов-концептов как основного приема реконструкции истории.

Ключевые слова: агиографический дискурс, агиографическая модель, реконструкция истории.

HAGIOGRAPHICAL DISCOURSE OF MODERN PROSE (AS PER MATERIAL OF NOVELS OF GALINA TRASUK)

Fedushyna Iryna Viktorivna

In article is considered the specificity of hagiographical discourse transformation in novelistic prose of G.Tarasyuk. The attention is accented on application of hagiographical models and images-concept as the main method of history reconstruction.

Keywords: hagiographical discourse, hagiographical model, history reconstruction.